

HOE KUNNEN WE HET BEWUSTZIJN OVER DIVERSITEIT EN RACISME IN ONZE KERKEN VERGROTEN?

Protestantse Kerk
Amsterdam

Protestantse Theologische **Universiteit**

Toolkit

María León-Olarte & Heleen Küdün-de Graaf

Amsterdam, 2024

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	1
EERSTE DEEL: METHODOLOGIE	3
WAT ZIJN PEDAGOGISCHE INSTRUMENTEN?	4
WAT IS EEN GOOD PRACTICE?	4
HOE GEBRUIK JE DE PEDAGOGISCHE INSTRUMENTEN VAN DIT DOCUMENT?	4
TWEEDE DEEL: AANBEVELINGEN OM MET DEZE INSTRUMENTEN TE WEKEN 7	
1. OVER DE ROL VAN DE FACILITATOR.....	7
2. OVER DE DOELGROEP	8
3. MOGELIJKE SUCCESFACTOREN	9
DERDE DEEL: PEDAGOGISCHE INSTRUMENTEN	11
HOOFDSTUK 1 CONTEXTUELE BIJBELSTUDIE OVER ESTHER 3 (NBV)	11
WAT IS EEN CONTEXTUELE BIJBELSTUDIE (CBS) EN HOE KUNNEN WE MET DEZE METHODE WERKEN?	11
1. VOORBEREIDING – ROL VAN DE FACILITATOR	12
2. UITVOERING VAN DE CBS-BIJEENKOMST(EN)	13
HOOFDSTUK 2 SWOT-ANALYSE	21
WAT IS EEN SWOT-ANALYSE EN HOE KUNNEN WE MET DEZE TOOL WERKEN?	21
1. UITVOERING VAN DE OEFENING	21
HOOFDSTUK 3 DAGBOEK	24
WAT IS EEN DAGBOEK IN DEZE CONTEXT EN HOE KUNNEN WE MET DEZE TOOL WERKEN?	24
1. VOORBEREIDING – ROL VAN DE FACILITATOR	24
2. UITVOERING VAN DE OEFENING	25
HOOFDSTUK 4 INSTRUMENTEN EN GOOD PRACTICES VASTLEGGEN	26
GEMEENSCHAP EN KENNIS DELEN	26
GEBRUIK FORMULIER	26
NOTENLIJST	30

BIJLAGEN

Bijlage 1. Documenten t.b.v. Contextueel Bijbellezen

Bijlage 2. SWOT-matrix

Bijlage 3. Dagboekformulier

Bijlage 4. Formulier vastleggen (pedagogische) instrumenten en *good practices*

Bijlage 5. Uitgebreide literatuur en documentaires

Bijlage 6. Hand-out symposium Kleurrijke Kerk?

INLEIDING

"Inclusieve kerk" is één van de hoofdthema's van het beleidskader 2023-2027 van de Protestantse Kerk Amsterdam. In een belangrijke stap om dit beleidsthema handen en voeten te geven, startte de Protestantse Kerk Amsterdam in september 2023 met het project 'Diversiteit en Racisme'. Voor de uitvoering van het project werd de Protestantse Theologische Universiteit ingeschakeld.

Het beleidskader 2023-2027 van de Protestantse Kerk Amsterdam (PKA) benadrukt de noodzaak om eventuele vooronderstellingen en blinde vlekken te identificeren, die gelijkwaardige relaties met mensen en kerken met diverse achtergronden in de weg kunnen staan. Het doel van het project was om samen met diverse deelnemende kerkplekken te reflecteren op stappen die het inclusief denken en handelen binnen de Protestantse Kerk Amsterdam kunnen bevorderen.

Dit kreeg eerst vorm in een eenjarige pilot, die zich richtte op een proces van zelfreflectie met betrekking tot blinde vlekken en sterke punten in het omgaan met thema's als inclusiviteit, diversiteit en racisme binnen de kerkgemeenschappen. In mei 2024 werd een eerste document met voorlopige resultaten gestuurd naar de algemene kerkenraad van de PKA en de bij het project betrokken kerken. Op 1 juni vond het symposium *Kleurrijke Kerk?* plaats waar de laatste data van het project werden verzameld en inspiratie voor de toekomst werd opgedaan. Omdat de pilot geen vervolg heeft gekregen, werd in oktober 2024 de Eindnota project "Diversiteit en Racisme" geschreven. Deze toolkit is met de eindnota het uiteindelijk tastbare resultaat van het project en is gebaseerd op de resultaten die in de Eindnota beschreven worden. De Eindnota kan via het Kerkelijk bureau van de Protestantse Kerk Amsterdam (PKA) worden opgevraagd.

Deze toolkit bevat de instrumenten die gebruikt en geëvalueerd zijn in het afgelopen projectjaar. In tegenstelling tot de Eindnota, die het verloop van het pilotproject beschrijft en analyseert heeft deze toolkit als doel om alle PKA-kerkgemeenschappen handvatten te geven om zelfstandig verder te werken met de thema's van (bewustwording van) racisme, diversiteit, inclusiviteit en witte privileges. De verschillende instrumenten hebben tot doel om

- Bewustzijn binnen de kerkgemeentes te creëren over de thema's,
- Als gemeente acties te formuleren en uit te voeren die racisme bestrijden en witte privileges tegengaan
- Diversiteitsdenken te vergroten om hiermee de inclusiviteit van de kerkgemeente te bevorderen.

Deze toolkit bevat niet alleen de instrumenten, maar geeft ook aanbevelingen voor specifiek facilitators om rekening mee te houden voor, tijdens en na de implementatie. De toolkit omvat drie delen: 1) methodologie; 2) aanbevelingen om met de instrumenten te werken; 3) de instrumenten zelf. Aan het eind van deze toolkit vindt u de bijlagen, met daarin ook de gebruikte literatuur opgenomen.

In het eerste deel, **methodologie**, beschrijven we kort hoe de pedagogische instrumenten tijdens het project gebruikt werden en hoe een (pedagogisch) instrument en een *good practice* in dit document begrepen worden. In het tweede deel, **aanbevelingen om met deze instrumenten te werken**, willen we de belangrijkste elementen aanreiken die begeleiders in gedachten moeten houden bij het gebruik van de instrumenten die bedoeld zijn om de thema's diversiteit en racisme te verkennen. In de derde sectie, **de instrumenten**, zullen we vooral in detail beschrijven hoe drie pedagogische instrumenten kunnen worden gebruikt binnen de kerken om bewustwording en acties in deze thema's te verhogen; deze instrumenten zijn de Contextuele Bijbelstudie van Esther 3 (NBV), SWOT-analyse en Dagboek. Ten slotte wordt in het laatste hoofdstuk van de derde sectie een formulier toegelicht dat door kerkgemeenschappen gebruikt kan worden. Dit formulier helpt met het documenteren van instrumenten en *good practices* voor toekomstig gebruik, als manier om kennis op te bouwen en te delen binnen de gemeenschap.

We willen in het bijzonder de drie kerkgemeenschappen bedanken die hebben deelgenomen aan het project, te weten de Keizersgrachtkerk, de Elthetokerk en Taizé in Amsterdam. Hun bijdragen en reflecties helpen ons te bepalen hoe elk van deze instrumenten beter kan worden toegepast en verbeterd. Dank ook aan iedereen die op de een of andere manier heeft meegewerkt aan dit project en het beter heeft gemaakt.

EERSTE DEEL: METHODOLOGIE

Het pilotproject 'Diversiteit en Racisme' werd ontwikkeld in drie fasen. In dit document zullen we ons richten op fase twee en drie. Fase 1 is beschreven in de Eindnota en is hier niet van toepassing. In de volgende twee fasen zijn verschillende methoden gebruikt om het bewustzijn over deze thema's te vergroten. Die instrumenten staan centraal in deze toolkit, zodat kerken ze kunnen gebruiken als ze willen blijven werken aan de (bewustwording) rondom de thema's van racisme, diversiteit, inclusiviteit en witte privileges.

Fase 2: Context en blinde vlekken- 'Bewustzijnsfase'.

Tijdens deze fase stonden zowel zelfreflectie als bewustwording centraal voor de deelnemers van de betrokken PKA-gemeentes. Aannames, blinde vlekken en vooroordelen rond de thema's racisme, diversiteit, inclusiviteit en witte privileges werden besproken en kritisch geëvalueerd.

Tijdens deze fase werden er per kerkgemeenschap een Contextuele Bijbelstudie (CBS) gehouden¹ verdeeld over twee tot drie sessies, afhankelijk van de beschikbaarheid van de deelnemers. Als onderdeel van deze oefening, gebruikten de deelnemers ook een ander instrument genaamd het Dagboek², die het mogelijk maakte om eerst individueel thuis te reflecteren op de eerdergenoemde thema's voor deze plenair in de volgende sessie werden gedeeld.

Fase 3: Verdiepende fase en verkenning aanknopingspunten

De derde fase van de pilot richtte zich op het identificeren van succesfactoren en uitdagingen die als basis kunnen dienen voor het definiëren van toekomstige praktijken die racisme bestrijden, diversiteit vergroten en inclusiviteit in PKA-kerkgemeenschappen bevorderen. Het ging dieper in op de al eerder uitgevoerde zelfreflecties van de deelnemers en nodigde hen uit om na te denken wat de PKA-kerkgemeenschappen praktisch moeten doen om in de toekomst zelfstandig met de thema's van (bewustwording) van racisme, diversiteit, inclusiviteit en witte privileges aan de slag te gaan. De derde fase van het onderzoek werd voor de deelnemers van de pilot en andere belangstellenden binnen de PKA afgesloten met het symposium 'Kleurrijke Kerk?' waarbij verschillende ervaringsdeskundigen en deelnemers van de pilot hun zienswijzen over de thema's racisme, diversiteit,

¹ In hoofdstuk 1 wordt dit instrument in detail uitgelegd.

² In hoofdstuk 3 wordt dit instrument in detail uitgelegd.

inclusiviteit en witte privileges deelden. Hun voordrachten zijn in de hand-out 'Symposium Kleurrijke Kerk' te vinden (Zie bijlage 6).

WAT ZIJN PEDAGOGISCHE INSTRUMENTEN?

Pedagogische instrumenten worden in dit document gezien als verschillende methoden, technieken of middelen om een leerproces uit te voeren. Het betreft alle activiteiten tijdens een bijeenkomst die helpen bij het proces van reflectie en actie. In deze toolkit worden enkele instrumenten, gebruikt tijdens de pilot, uitgebreider beschreven.

WAT IS EEN GOOD PRACTICE?

Hier wordt een terugkerende en goede toepassing van een pedagogisch instrument onder begrepen. Het verwijst naar hoe in een specifieke situatie een eerder toegepaste methode of hulpmiddel **bijdraagt** aan het oplossen van een probleem of vraag die in de praktijk is ontstaan.

HOE GEBRUIK JE DE PEDAGOGISCHE INSTRUMENTEN VAN DIT DOCUMENT?

De pedagogische instrumenten in deze toolkit hebben twee doelen. Ten eerste, het bewustzijn rond de thema's van racisme, diversiteit, inclusiviteit en witte privilege te vergroten bij zowel kerken als hun gemeenteleden. En ten tweede om nieuwe kennis te creëren die vervolgens met de bredere kerkgemeenschap gedeeld kan worden. Om deze doelen te bereiken, is het belangrijk om de toepassing van de voorgestelde instrumenten tot in detail te plannen vanaf het moment dat de deelnemers aankomen totdat ze de ruimte verlaten.

Wees ervan bewust dat zelf aangebrachte aanpassingen aan de instrumenten en eventuele consequenties daarvan, niet onder verantwoordelijkheid van de samenstellers van de toolkit vallen en geen deel uitmaken van de oorspronkelijke toolkit.

Aangeraden wordt om de pedagogische instrumenten te gebruiken gedurende drie momenten te weten: Beginviering, Reflectie-Actie, Slotviering. De duur van de momenten is flexibel en hangt af van de beschikbare tijd voor de hele reeks.

Eerste moment: Beginviering

Het doel van dit moment is om een mate van vertrouwdheid en veiligheid te creëren tussen de deelnemers en de aandacht te richten op God. Verschillende symbolen kunnen worden gebruikt om een passende omgeving te creëren: kaarsen, de Bijbel of andere elementen die belangrijk zijn voor de deelnemers.

Enkele **hulpmiddelen** die op dit eerste moment gebruikt kunnen worden zijn:

- *Gebeden*
- *Liederen of psalmen*
- *Gedichten*
- *Rituelen om verbinding te creëren*

Als je één van deze hulpmiddelen kiest om mee te beginnen, raden we aan dat ze samenhangen met het thema van de workshop of bijeenkomstenreeks.

Tweede moment: Reflectie-Actie

Afhankelijk van het specifieke thema of doel van de bijeenkomst(en), kan de bijeenkomst alleen bedoeld zijn voor reflectie, alleen om acties te definiëren of een combinatie van beide (we zullen de details hiervan in de respectievelijke onderdelen van deze toolkit presenteren.) Het doel van deze momenten is het creëren van ruimte voor zelf- en collectieve reflectie die zich in de toekomst kunnen ontwikkelen tot concrete acties/handelingen.

Het reflectiemoment heeft meestal te maken met de analyse van de persoonlijke en sociale context in relatie tot de thema's. Het actie-moment heeft te maken met het definiëren van concrete acties/handelingen om te ontwikkelen in persoonlijke en collectieve contexten die werden geanalyseerd tijdens het latere reflectiemoment. In elk van deze momenten is het belangrijk om actief luisteren naar de anderen aan te moedigen. Dit een sleutelement om de doelen van de bijeenkomst te bereiken. De CBS over Esther 3 (NBV) is een in de pilot uitgeteste en goed werkend bevonden voorbeeld van een Reflectie-Actie.

Derde moment: Slotviering

Het doel van deze viering is om een afrondend moment te hebben dat de deelnemers in staat stelt om de bijeenkomsten af te sluiten, maar ook om te evalueren hoe ze deze hebben ervaren. Net als in de eerste viering is ook hier het gebruik van symbolen en kaarsen belangrijk. Dit is een goed moment om dank te zeggen voor de gedeelde tijd die met elkaar is doorgebracht.

Enkele **hulpmiddelen** die op dit moment gebruikt kunnen worden zijn:

- *Evaluatieoefeningen*
- *Liederen en psalmen*
- *Gebeden*
- *Rituelen*
- *Zegen*

TWEEDE DEEL: AANBEVELINGEN OM MET DEZE INSTRUMENTEN³ TE WEKEN

De rol van de facilitator is essentieel omdat die ervoor moet zorgen dat de hieronder beschreven instrumenten naar beste behoren kunnen worden ingezet. Een van de belangrijkste taken van een facilitator tijdens bijeenkomsten of sessies bestaat uit het creëren van een veilige ruimte (letterlijk en figuurlijk). Een ruimte waarin andere leden van de op dat moment aanwezige groep zich veilig voelen om te delen en deel te nemen en waar iedereen zich onderdeel voelt van (een) verandering(en) die het teweeg brengt. Hieronder volgen enkele aanbevelingen voor mensen die facilitator willen worden in hun gemeenschap bij het gebruik van de in deze toolkit beschreven instrumenten. De meeste van deze aanbevelingen zijn gebaseerd op de ervaringen tijdens het project en in de literatuur over deze thema's.

1. OVER DE ROL VAN DE FACILITATOR

a.) Voorbereiding

- Inlezen op het onderwerp, vooral op de thema's racisme en wit privilege, is als facilitator aan te raden, hiervoor is de literatuurscan beschikbaar die net als de hand-out bijgevoegd is bij deze toolkit.
- Bepaal voor de sessies/bijeenkomsten welke pedagogische instrumenten je gaat gebruiken op basis van het thema, het doel van de sessie en de deelnemers.
- Het is belangrijk om flexibel te zijn bij gebruik van de instrumenten. Afhankelijk van de specifieke kenmerken van de groep, de context en de tijd die beschikbaar is voor de sessie(s) is het mogelijk de instrumenten voor eigen gebruik aan te passen.
- Ook al leven we in een wereld die altijd verbonden is, is het belangrijk om instrumenten bij de hand te hebben die niet noodzakelijk afhankelijk zijn van internet, zoals foto's, kopieën van Bijbelpassages, enz.

b.) Uitvoering

- We raden aan om de sessies met minimaal 6 personen te houden. Dit bevordert groepsdiscussies en brengt meer diversiteit in de gesprekken, zodat een vruchtbare reflectie mogelijk wordt.

³ Ten behoeve van de leesbaarheid van het document wordt vanaf hier voor pedagogische instrumenten 'instrumenten' geschreven.

- Het is belangrijk om voor de opstelling in de ruimte zoveel mogelijk de vorm van een cirkel te geven, zodat iedereen elkaar kan zien en zich een belangrijk onderdeel van de bijeenkomst voelt.
- Het is belangrijk om altijd aan het begin van de sessie tijd te hebben voor het bespreken van de doelen van de sessie, verwachtingen, afspraken en de presentatie van elke deelnemer.
- Creëer een veilige omgeving voor dialoog en actief luisteren. Wees je bewust van de mensen die makkelijk praten en de mensen die niet meedoen, je kunt ze altijd uitnodigen om te praten zonder druk uit te oefenen. Het is belangrijk om diversiteit van stemmen in het gesprek te houden. Vragen zijn altijd een nuttig instrument dat de groep in staat stelt om samen te creëren.
- Evaluatie is een belangrijk onderdeel van de sessie. Het kan mondeling of schriftelijk; idealiter is het kort en mag het niet te veel tijd van de workshop in beslag nemen. Het kan ook via e-mail. Met de feedback is het mogelijk om aanpassingen te maken voor sessies in de toekomst.

c.) Follow-up

- Houd notities bij over de leerervaringen tijdens het toepassen van instrumenten, zodat je deze kunt delen met andere kerken. Het formulier in de bijlage biedt daarvoor een structuur. Andere gemeenschappen kunnen op die manier leren van vorige ervaringen, als ze ook met de instrumenten aan de slag willen.

2. OVER DE DOELGROEP

De verhalen en ervaringen uit het dagelijks leven zijn de belangrijkste input wanneer aan de thema's van racisme, diversiteit, inclusiviteit en witte privileges wordt gewerkt. Dat vraagt van de facilitator om een omgeving te creëren waarin iedereen zich veilig voelt om te spreken en te delen. Het is belangrijk als facilitator om zoveel mogelijk van tevoren te weten wat de samenstelling van de groep is zodat de instrumenten aangepast kunnen worden aan de verschillende behoeften. Gebruik eenvoudige maar creatieve taal die contact maakt met alle deelnemers.

Door het belang van de inbreng en bijdrages van elke deelnemer te erkennen, kan er een groepsdynamiek ontstaan die niet alleen uitnodigt om over verandering te praten maar ook binnen de groep aanzet tot daadwerkelijke veranderingen (met betrekking tot de thema's).

Soms is het van tevoren niet duidelijk wat de precieze samenstelling van de groep zal zijn en hoe snel er genoeg vertrouwen zal ontstaan om dieper in te gaan op een gevoelig onderwerp als racisme. Daarom raden we aan om voldoende tijd te besteden aan ijsbrekeroefeningen en daarna vanuit het algemene thema over te gaan naar specifieke en meer persoonlijke gevoelens en gedachten over de thema's.

Racisme is een uitdagend onderwerp voor iedereen in de kerk, voor degenen die het hebben meegemaakt maar ook voor degenen die (onbedoeld) racistisch gedrag vertonen. Tegelijkertijd is het niet mogelijk om de impact van racisme bij gekleurde en witte mensen te vergelijken. Deze toolkit is vooral bedoeld voor kerkgemeentes waarbij de meerderheid van de gemeente bestaat uit witte kerkgangers die waarschijnlijk wel racisme hebben gezien maar niet zelf hebben ervaren in het dagelijks leven in Nederland. Voor veel mensen van kleur is racisme helaas een deel van het dagelijkse leven in Nederland waaraan zij ook binnen de kerkmuren niet kunnen ontsnappen.

De verschillende instrumenten die je in deze toolkit vindt, brengen vragen met zich mee die gevoelens van ongemak kunnen oproepen (vooral bij mensen met duidelijke of verborgen superioriteitsgevoelens.)ⁱⁱ Dit is iets wat niet vermeden kan en mag worden, want door deze gevoelens te identificeren en er voorzichtig mee om te gaan, kan het pad worden geëffend voor echte (persoonlijke) transformatie en verandering. Scherper gezegd; als er geen ruimte is voor deze gevoelens van ongemak wordt de transformatie die nodig is moeilijker.

3. MOGELIJKE SUCCESFACTOREN

- ***Kennis van en/of nieuwsgierigheid naar thema's als racisme, diversiteit, inclusiviteit en witte privileges:*** Als facilitator hoef je geen (ervarings)expert te zijn met betrekking tot de eerdergenoemde thema's, maar algemene kennis kan de kans op het succesvol verlopen van de bijeenkomsten vergroten. Als je facilitator wilt worden en je wilt je nader in deze thema's verdiepen, raden we je aan om eerst enkele artikelen te lezen die over deze thema's zijn geschreven (bijv. via Google Scholar) of documentaires te kijken over deze thema's (zie bijlage 5).
- ***Duidelijke beslissing van de lokale kerkgemeente over het werken met deze thema's:*** Vanwege de uitdagingen die het werken met thema's zoals

racisme en witte privileges met zich meebrengt, wordt aangeraden dat elk kerkproject of idee dat wil slagen in het vergroten van het bewustzijn hierover, een vrijwillige en in de gemeente breed gedragen exercitie is. De thema's moeten werkelijk ruimte in de kerkagenda krijgen, willen de doelen van de instrumenten kans van slagen hebben.

- ***Deelnemers aan bijeenkomsten hebben elkaar al eerder ontmoet:***
Doordat de leden van de gemeenschap elkaar al kennen (vanuit de kerkgemeenschap) is er een mogelijkheid om sneller een vertrouwde en veilige sfeer te creëren.

DERDE DEEL: PEDAGOGISCHE INSTRUMENTEN

HOOFDSTUK 1 CONTEXTUELE BIJBELSTUDIE OVER ESTHER 3 (NBV)

WAT IS EEN CONTEXTUELE BIJBELSTUDIE (CBS) EN HOE KUNNEN WE MET DEZE METHODE WERKEN?

De CBS is een methode die uitnodigt om de Bijbel in gemeenschap te lezen. Er is geen vaste formule en het vereist flexibiliteit van de facilitator om verschillende materialen aan te passen, afhankelijk van het onderwerp en het doel van de sessie. In het algemeen heeft het drie stappen: See (Zien), Judge (Oordelen), Act (Handelen).ⁱⁱⁱ Elke stap heeft een specifiek doel. In de eerste stap - See - is het uitgangspunt de context van een gekozen thema, in dit geval racisme. Het doel van deze stap is het faciliteren van een gedachtewisseling over het thema racisme op verschillende niveaus: persoonlijk, kerk, Amsterdam en de Nederlandse samenleving in het algemeen. Deze stap legt ook de basis voor het identificeren van blinde vlekken, vooroordelen en aannames.

De tweede stap, "Judge", nodigt de deelnemers uit om samen een Bijbelverhaal te lezen dat gerelateerd is aan het thema. Het doel van deze tweede stap is om vast te stellen of het Bijbelverhaal nieuw licht of inspiratie brengt om binnen de gemeente bewuster met deze thema's aan de slag te gaan. Het Bijbelverhaal dat gebruikt en getest is in deze context is Esther 3 (NBV). De deelnemers worden ten slotte ook uitgenodigd om bepaalde racistische dynamieken/patronen die spelen binnen de Nederlandse samenleving en de kerkgemeenschappen te herkennen in het Bijbelverhaal en te erkennen in hun eigen kerkgemeenschap, waardoor vervolgens de laatste stap van deze CBS kan worden genomen.

De derde stap, "Act", moedigt de groep aan om samen na te denken of ze actiever aan dit racisme willen werken binnen de kerkgemeenschap. Het doel is om concrete acties te definiëren voor nu en in de toekomst. In de context van het pilotproject was het doel om als kerkgemeenschappen concrete acties te formuleren die racisme binnen de gemeenschap kunnen bestrijden. De algemene

informatie over CBS is gebaseerd op verschillende bronnen die allen in bijlage 5 terug te vinden zijn.

De specifieke CBS over Esther 3 (NBV) is deels gebaseerd op de resource manual van The Ujamaa Centre for community development and research (2015) en het onderzoekswerk van Kirsten van den Ham in het kader van haar PHD “Wie is de ander? Een onderzoeksproject op zoek naar verbinding rondom het racismedebat in de kerk en naar de christelijke wortels van racisme” (verwachte einddatum 2026, PThU). De CBS over Esther 3 (NBV) is daarna verder op maat gemaakt voor, en uitgetest door, drie PKA-gemeenschappen tussen februari en juni 2024, als onderdeel van het pilotproject. In wat volgt, wordt beschreven hoe ook andere kerkgemeenschappen stap voor stap deze CBS over Esther 3 (NBV) kunnen uitvoeren. Voordat deze stappen worden genomen zijn er nog enkele belangrijke overwegingen voor de facilitator die specifiek van toepassing zijn op deze CBS.

1. VOORBEREIDING – ROL VAN DE FACILITATOR

- Herinner de deelnemers aan het begin van elke bijeenkomst wat Contextuele Bijbelstudie is en waarom deze uit drie stappen bestaat.
- Het is belangrijk om in gedachten te houden dat het doel van het CBS niet is om tot een gezamenlijke mening of oordeel als groep over de Bijbeltekst te komen. De Bijbeltekst is een middel dat de deelnemers helpt (persoonlijke) reflecties te maken over thema's zoals racisme. Het uiteindelijke doel is om deelnemers om als individu en kerkgemeenschap stappen te nemen om racisme te bestrijden en diversiteitsdenken te vergroten.
- Deze methode wordt al decennia in verschillende delen van de wereld (vooral in het Mondiale Zuiden) als essentie van de “bevrijdingstheologie”^{iv} gezien. De facilitator moet zich daarom realiseren dat er is een kans dat binnen homogene 'witte' kerkelijke groepen het voor de deelnemers lastiger kan zijn om zich met personages uit het Bijbelverhaal te identificeren.^v Het is niet per se verkeerd als deelnemers zich niet direct kunnen identificeren met de personages van het verhaal als dit een discussie over de verschillende rollen, privileges en herkenbaarheid op gang brengt. Vanuit de facilitator is het wel van belang om deze discussie bij onderwerp van racisme en privilege te houden. We stellen voor om deze uitdagingen aan te gaan als onderdeel van het proces om de blinde vlekken onder ogen te zien, de aanpassingen te

maken die volgens jou nodig zijn voor de groep. De CBS brengt meer discussie op gang als deelnemers bereid zijn elkaar kritisch te bevragen.

- Een CBS-bijeenkomst duurt in totaal minstens 7 uur. Je kunt de bijeenkomst opsplitsen in 2 à 3 sessies of een hele dag voor de CBS-bijeenkomst uittrekken, zolang er maar voldoende tijd voor elk onderdeel wordt genomen. Aangeraden wordt om zitjes in een kring te plaatsen, zonder tafels ertussen en met een kaars in het midden van de kring. Deze opstelling zorgt ervoor dat deelnemers elkaar goed kunnen zien en er een besloten sfeer ontstaat.
- Het samen nuttigen van een maaltijd of koffiedrinken vooraf aan de CBS valt aan te raden om als deelnemers/facilitator elkaar te leren kennen.

2. UITVOERING VAN DE CBS-BIJEENKOMST(EN)

Hoofddoel: Bewust worden van blinde vlekken en aannames m.b.t. de thema's diversiteit en racisme. Op basis van deze reflecties en met behulp van de Bijbelstudie concrete acties bepalen om racisme te bestrijden.

Doelgroep: Kerken; Dominee/voortrekker van de gemeenschap die de contacten heeft om gemeenteleden bij elkaar te brengen en te enthousiasmeren; Gemeenteleden die geïnteresseerd zijn en open staan om zich kwetsbaar op te stellen over dit onderwerp.

Facilitator: lees als facilitator vooraf aan de CBS-bijeenkomsten alle formulieren en bijlages goed door. Maak als het even mogelijk is ook zelf vooraf de oefeningen om goed te weten wat er van de deelnemers gevraagd wordt. Kijk of er voor jouw CBS-bijeenkomst aanpassingen nodig zijn die beter bij de context passen.

Middelen:

Formulieren en bijlages:

- *Tekst Esther 3 (NBV) (Zie bijlage 1).*
- *Achtergrond Esther 3 (NBV) ten behoeve CBS (Zie bijlage 1).*
- *Kort Dagboek reflecterend op blinde vlekken en rondom thema's. (Zie bijlage 3).*
- *SWOT-matrix over racisme bespreekbaar maken binnen gemeenschap (Zie bijlage 2).*
- *Literatuurlijst en lijst met weblinks (zie bijlage 4).*

Praktisch:

- *Flap-over*
- *Post-its*
- *Pennen*
- *Kaars*
- *Bijbel*
- *Markers*
- *Ruimte om samen te komen en zitplaatsen*
- *Printer*
- *Lucifers of aansteker*
- *Voor elke deelnemer Bijbeltekst uitgeprint*

DRIE STAPPEN: SEE, JUDGE, ACT

Eerste stap: See (circa 3 uur)

Doel van de stap: *Het doel van de eerste stap is om een start te maken met reflectie op de thema's van diversiteit en racisme in het algemeen en duidelijk te krijgen wat deelnemers onder racisme verstaan. In deze stap analyseer je de actuele context in Nederland in relatie tot de thema's.*

Voor de facilitator: voor er kan worden overgegaan met stap 2, is het belangrijk om de volgende vraag door middel van oefeningen beantwoord te hebben;

- *Wat verstaan deelnemers onder racisme (dit kunnen hele verschillende dingen zijn maar zaken die gaan over gender, inkomen, levensovertuiging etc. vallen altijd onder discriminatie!)*
- *Wat is de huidige context van de thema's van racisme en diversiteit in mijn stad en in Nederland?*
- *Wat is de huidige context van de thema's van racisme en diversiteit binnen mijn kerkgemeenschap? Neemt het een belangrijke plek in?*

Officiële start

- Begin met een **voorstelronde**. We moedigen je aan om hier creatief mee om te gaan en niet alleen de naam te vragen, maar een leuke of ontspannen

vraag te kiezen waarmee mensen al vanaf het begin contact met elkaar kunnen maken.

- Spreek met elkaar de **groepsregels** af (laat deze eventueel ook opschrijven) om een veilige sfeer te creëren.

Beginviering

Vrij in te vullen door de facilitator op basis van de suggesties gedaan op pagina 5-6.

See-Context- Deel 1

- *Iedere deelnemer krijgt post-its (3 á 4 post-its per persoon). De deelnemers moeten op elke post-it één idee schrijven over wat racisme volgens hen is.*
- *Na enkele minuten delen alle deelnemers welke steekwoorden zij op de post-its hebben opgeschreven. De facilitator schrijft alle steekwoorden op en maakt dwarsverbanden (overeenkomsten, verschillen etc.) tussen de woorden. De facilitator geeft ruimte aan de groep om elkaars antwoorden te bevragen.*

See-Context -Tweede gedeelte

Een stap naar het dagelijks leven kan worden gemaakt aan de hand van het krantenartikel 'De kerk is een wit eiland' van de NOS (bijlage 1). De facilitator kan het artikel voorlezen of vragen of een deelnemer het wil lezen. Het idee is om de oefening zo interactief mogelijk te houden.

De deelnemers gaan in groepjes uiteen en lezen samen nogmaals het artikel 'De kerk is een wit eiland' van de NOS (je kunt een andere tekst kiezen als je dat relevant vindt). Daarna beantwoorden zij vragen over dit artikel. Laat één groepslid jullie antwoorden op de vragen op een papier opschrijven:

1. Welke uitspraak of idee trok het meeste jullie aandacht in dit artikel? En zijn jullie het eens met deze uitspraak/dit idee? Leg uit waarom.
2. In het artikel wordt gezegd 'De Nederlandse kerk is wit en dat terwijl Nederland "superdivers" is.' Zijn jullie het wel/niet eens met deze uitspraak? Leg uit waarom.

3. Het artikel gaat over (meer) diversiteit in de kerk. Speelt racisme volgens jullie een rol in het wel of niet hebben van een meer diverse kerk? Leg uit waarom.
4. In het krantenartikel wordt er gesproken over diversiteit. Het woord diversiteit wordt in beleidsstukken en krantenartikelen geregeld in één adem genoemd met inclusiviteit. Beschouw jij deze woorden als synoniemen van elkaar of zijn het twee heel verschillende begrippen? Leg uit waarom.

Om de beurt delen de groepjes met elkaar de antwoorden op hun vragen en kijken in hoeverre deze overeenkomen en verschillen. De facilitator bewaakt de tijd en stuurt het gesprek bij wanneer men afdwaalt van het onderwerp.

De facilitator doet niet mee aan het gesprek maar bewaakt de tijd.

Na het plenair delen zijn er hier twee opties. **Eerste optie:** in geval van een workshop gedurende de hele dag, kun je hier doorgaan naar de tweede stap "Judge"

Tweede optie: Als je besluit om de bijeenkomst hier te beëindigen, raden we je aan om gebruik te maken van het Dagboek in hoofdstuk 3 van deze toolkit. Je kunt de volgende bijeenkomst beginnen met het bespreken van de resultaten van deze oefening. Het Dagboek is dan huiswerk voor de volgende bijeenkomst.

Als er voor de tweede optie wordt gekozen, is het belangrijk om de bijeenkomst af te sluiten met een korte Eindviering (Zie pagina 5-6).

Tweede stap: Judge (CIRCA 3 uur)

Doel van de stap: *Het doel van deze tweede stap is om vast te stellen of het Bijbelverhaal Esther 3 (NBV) nieuw licht of inspiratie brengt om binnen de gemeente bewuster met de thema's van racisme en diversiteit aan de slag te gaan. De deelnemers worden ook uitgenodigd om bepaalde racistische dynamieken/patronen die spelen binnen de Nederlandse samenleving en de kerkgemeenschappen te herkennen in het Bijbelverhaal en te erkennen in hun eigen kerkgemeenschap.*

De Nederlandse vertaling van de deze stap is 'Oordeel'. Oordeel' betekent geen waardeoordeel; het is meer een uitnodiging om dichterbij de Bijbeltekst te komen

en te kijken of het Bijbelverhaal ons helpt om de huidige context op een andere manier te zien. Op basis van wat de deelnemers hier hebben gedeeld, kunnen ze in de derde stap “Act” acties identificeren die ze nu en in de toekomst willen ontwikkelen met betrekking tot het onderwerp racisme.

Als de CBS verspreid wordt over verschillende bijeenkomsten, is goed om tijdens stap 2 “Judge” en stap 3 “Act” wederom te beginnen met een Beginviering en de eindigen met een Slotviering zoals beschreven op pagina 5-6.

Begin

De facilitator leest Esther 3 (NBV) hardop voor. Terwijl de facilitator de tekst leest, onderstrepen de deelnemers alle personages die zij tegenkomen in de tekst.

De deelnemers bespreken kort met elkaar de volgende vragen

1. *Waar gaat deze Bijbelpassage volgens jou over?*
2. *Wie heb je onderstreept als personages in dit Bijbelgedeelte?*
3. *Wat zegt het Bijbelgedeelte over deze personages?*

De facilitator schrijft de antwoorden op een groot vel en laat deze zichtbaar hangen voor ondersteuning bij het volgende gedeelte.

Deel 1- het ontleden van de tekst t.b.v. begripsvorming

Deel de deelnemers op in twee of meerdere groepen. Elke groep wijst iemand aan die de antwoorden van het groepje noteert en later zal voordragen. Elke groep beantwoordt de inhoudelijke volgende vragen over Esther 3:

1. **Lees verzen 3 tot 5. Rol koninklijke ambtenaren en Mordechai:**
2. *Wat doet Mordechai verkeerd volgens de koninklijke ambtenaren? Waarom hebben Mordechai's daden gevolgen voor alle Joden?*
3. **Lees 5 tot 10. Rol Haman.**
4. *Wat vertelt Haman koning Xerxes over de Joden? Waarom werden Joden als een probleem beschouwd?*
5. **Lees 10 tot 15. Rol koning Xerxes.**
6. *Wat is het standpunt van koning Xerxes over het doden van de Joden? Wie zijn er nog meer betrokken bij het uitvoeren van zijn bevel?*
7. **Conflict:** *Wat zijn de belangrijkste conflicten in de tekst?*

8. **Machtsverhoudingen:** *Wat zijn de machtsverhoudingen tussen de verschillende personages?*

Na enige tijd delen de groepen hun antwoorden met elkaar. De facilitator bewaakt de tijd en legt verbanden tussen de antwoorden van de verschillende groepen maar geeft niet zijn/haar mening.

Deel 2- Link met het heden: ik, kerk en samenleving

Elke deelnemer deelt zijn gedachten naar aanleiding van de hieronder opgeschreven vragen. Presenteer als facilitator de vragen niet in één keer, maar stel elke keer een nieuwe vraag nadat de eerdergenoemde vraag door alle deelnemers is beantwoord/bediscussieerd. Als er weinig tijd is beantwoord je de vragen in kleinere groepjes en bespreek je slechts kort de vragen daarna plenair.

1. *Met welke personages in het verhaal kun je je identificeren. En waarom?*^[2]
2. *Welke elementen uit het verhaal herken je, die voor de hedendaagse Nederlandse samenleving ook van toepassing zijn?*
3. *Zie jij, of zijn er volgens jou parallellen tussen het Bijbelverhaal en de Nederlandse samenleving? (m.b.t. omgang minderheden, racisme etc.)*
4. *Zie jij, of zijn er volgens jou parallellen tussen het Bijbelverhaal en de manier waarop jouw (grotere) kerkgemeenschap opereert in de samenleving (m.b.t. racisme).*

Na het plenaire delen zijn er twee opties. **Eerste optie:** in geval van een workshop gedurende de hele dag, kun je hier doorgaan naar de derde stap "Act". **Tweede optie:** Als je besluit om de bijeenkomst hier te beëindigen, is het belangrijk om in de volgende bijeenkomst te beginnen met een korte samenvatting van wat er tijdens de tweede stap is gebeurd.

Wanneer er wordt gekozen voor de tweede optie, is het aan te raden te eindigen met een slotviering (Zie pagina 5-6).

Derde stap: act (CIRCA 30 minuten of 1 uur en 30 minuten)

Doel van de stap: *Het doel van deze stap is om als groep na te denken over concrete toepasbare acties die uitgevoerd kunnen worden binnen meerdere contexten (eigen leefomgeving, kerkgemeenschap, Nederlandse samenleving), om racisme te bestrijden en diversiteitsdenken te vergroten. Deze contexten zijn in de*

eerste stap van de CBS geanalyseerd en tijdens stap 2 met behulp van de Bijbel verder geobserveerd en ontleed.

De facilitator schrijft drie titels op het bord: acties in het heden, acties in de aankomende maanden en dromen voor de lange termijn.

Elke deelnemer krijgt drie post-its. Op de eerste schrijven de deelnemers een concrete actie geïnspireerd door stap 2 'Judge' die ze in het heden op een persoonlijk niveau willen uitvoeren. Op de tweede schrijven deelnemers acties voor de komende zes maanden die ze binnen hun eigen kerkgemeenschap kunnen bewerkstelligen. Op de laatste schrijven deelnemers een droom die ze hebben voor hun gemeenschap en de PKA als geheel hebben (op de lange termijn) met betrekking tot de thema's.

Voor de facilitator: laat de deelnemers de acties zo concreet mogelijk maken.

Vragen:

- 1. Iets dat je nu kunt doen, in het heden op persoonlijk niveau.*
- 2. Iets wat je de komende zes maanden zouden willen doen binnen de je kerkgemeenschap*
- 3. Een droom, (iets waar je op de lange termijn van droomt voor je kerkgemeenschap en de PKA)*

Als de groep meer dan 30 minuten heeft, kunnen ze met behulp van een SWOT-matrix (zie hieronder en bijlage 2) deze verlangens en dromen gaan concretiseren voor de aankomende maanden.

Afsluiting

- Controleer of de deelnemers met een prettig gevoel de bijeenkomst verlaten. Deel eventueel ook hoe jij als facilitator de reeks hebt ervaren.*
- Iedereen krijgt een waxinelichtje van de facilitator en steekt deze aan met behulp van de grote kaars. Daarna vraagt de facilitator of de deelnemers willen delen (niet verplicht) wat zij meenemen uit de bijeenkomst (gedachte, wens, ervaring etc.)*

Evaluatie

Elke bijeenkomst is niet alleen een gelegenheid om over een thema te leren als gemeente, maar ook een kans om te leren hoe de instrumenten verbeterd kunnen worden en zo kunnen groeien tot de *good practices* van de gemeenschap. In hoofdstuk vier vind je een formulier om zowel gebruikte instrumenten als al binnen de eigen kerkgemeenschap bestaande *good practices* te documenteren voor verder gebruik door andere gemeentes.

In deze paragraaf stellen we enkele vragen voor die je kunt gebruiken om de CBS te evalueren aan het einde van de bijeenkomst(en), deze vragen kunnen aangepast ook voor andere *good practices* en instrumenten gebruikt worden:

- *Wat vind jij het belangrijkste dat je hebt geleerd tijdens de CBS-bijeenkomsten?*
- *Wat vond je goed (en moet je dus behouden) aan de manier waarop de facilitator werkt?*
- *Wat zou je graag anders zien (aan de manier waarop de facilitator werkt) en zou veranderd moeten worden voor toekomstige bijeenkomsten?*
- *Hebben de CBS-sessies eraan bijgedragen dat je nu weet wat je blinde vlekken én sterke punten op het gebied van diversiteit en racisme zijn? Ja/nee en waarom:*
- *Is er verder nog iets wat je graag kwijt wilt?*

HOOFDSTUK 2 SWOT-ANALYSE

WAT IS EEN SWOT-ANALYSE EN HOE KUNNEN WE MET DEZE TOOL WERKEN?

SWOT-analyse is een instrument dat in verschillende (werk)omgevingen wordt gebruikt om beslissingen te nemen. Het maakt het mogelijk om de interne en externe factoren te analyseren die de implementatie van een project, collectieve acties, enz. kunnen beïnvloeden. Deze analyse kijkt naar sterktes (S), zwaktes (W), kansen (O) en bedreigingen (T) en staat daarom bekend als een SWOT-analyse. Na het vaststellen van de SWOT-punten kunnen concrete acties worden gepland om kansen te creëren uit de sterke punten van de groep en de zwakke punten om te zetten in nieuwe uitdagingen waar geleerd van kan worden. Op dezelfde manier kan de groep, door potentiële kansen en bedreigingen in de externe omgeving te analyseren, factoren identificeren die een initiatief kunnen helpen of belemmeren en op basis daarvan acties plannen. Na de SWOT-analyse moet de groep of gemeenschap de geplande acties opnieuw bekijken en nagaan of ze nog steeds haalbaar zijn, rekening houdend met de geïdentificeerde sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen.

Voor het werken met thema's over diversiteit en racisme binnen de kerk, is een gericht SWOT-analyse instrument ontworpen. Gemeenschappen kunnen deze tool gebruiken na een Contextuele Bijbelstudie, in een andere sessie. Maar als ze tijd hebben, kunnen ze het ook doen als onderdeel van de derde stap van de CBS.

1. UITVOERING VAN DE OEFENING

DOEL: Het doel van het instrument is het identificeren van de interne sterktes en zwaktes en de externe bedreigingen en kansen buiten de kerkgemeenschap zodat daarna “acties” kunnen worden geformuleerd die kunnen bijdragen aan het bestrijden van racisme, en inclusief denken en de gelijkwaardige communicatie tussen leden van verschillende etnische en culturele achtergronden binnen en buiten de kerkgemeenschap bevorderen.

DOELGROEP: Leden van de kerkgemeenschap die deelnemen aan de CBS-bijeenkomsten met als thema 'Diversiteit en racisme'.

MIDDELEN:

- -SWOT-matrix over thema racisme. (Zie bijlage 2).
- -Pennen

SWOT-ANALYSE (eerste deel)

De zelfanalyse is het belangrijkste deel van de oefening. Afhankelijk van de samenstelling van de groep kan de begeleider beslissen om deelgroepen te maken of niet. We raden aan om de oefening te doen met maximaal acht personen verdeeld over twee groepen.

In deze eerste stap controleren de deelnemers de acties die ze gedefinieerd hebben bij de derde stap van de CBS (Act). De uitnodiging is om de acties die zijn opgeschreven bij vraag 2 en 3 opnieuw te lezen en daar deze SWOT-analyse op toe te passen.

In de SWOT-matrix moeten de deelnemers analyseren en evalueren of de volgende aspecten een sterkte of zwakte van de groep zijn bij het ondernemen van acties tegen racisme.

1. **Kennis van het thema racisme:** Begrip van de huidige stand van zaken omtrent dit thema binnen de kerk.
2. **Lange termijnvisie** (in de kerk), gericht op maatschappelijke verandering met betrekking tot het thema racisme.
3. **Bereidheid** om binnen en buiten de kerkmuren racisme te bestrijden.
4. **Capaciteit(en)** om bijeenkomsten te organiseren om dit thema en aanverwante thema's te bespreken.
5. **In staat (capabel)** om alternatieve/innovatieve voorstellen te bedenken en uit te voeren die racisme binnen en buiten de kerkmuren kunnen tegengaan.
6. **Mate van overeenstemming en transparantie** om met dit onderwerp aan de slag te gaan binnen jouw kerkgemeenschap.
7. **Bereidheid** om met eventuele andere partijen aan de slag te gaan, om blijvende samenwerking met betrekking tot dit onderwerp aan te gaan.

De groep moet in het formulier antwoord geven op de vragen waarom ze elk van deze sleutelaspecten als een sterkte of een zwakte beschouwen.

Met de informatie op het formulier kunnen de deelnemers de antwoorden op vraag 2 en 3 (Derde fase CBS 'Act') opnieuw bekijken. Zo kunnen ze beslissen welk van de

acties en dromen haalbaar zijn voor hun kerkgemeenschap, daarnaast kan worden gekeken welke van de sterke punten op het SWOT-matrix kunnen bijdragen aan het succes van acties en welke zwakke punten omgezet kunnen worden in werkbare uitdagingen.

SWOT-ANALYSE VAN DE EXTERNE OMGEVING (tweede deel)

Naast het identificeren van de interne sterktes en zwaktes van de gemeenschap in de strijd tegen racisme, is het ook belangrijk om kansen en bedreigingen in de externe omgeving te identificeren. Kansen zijn elementen die de acties bevorderen en het succes van de acties vergroten. Bedreigingen, aan de andere kant, zijn ongunstige externe factoren die obstakels of risico's voor de acties kunnen vormen. Bij het plannen van strategieën is het belangrijk om te weten hoe te profiteren van de kansen en de impact van de bedreigingen te minimaliseren.

In deze stap hoeven de deelnemers alleen de volgende vraag te beantwoorden:

Welke kansen en tegenslagen kan het werken met deze thema's met zich meebrengen?

De SWOT-analyse is een nuttig instrument gebleken voor groepen voor zelfreflectie en zelfevaluatie. Met het resultaat van deze analyse kunnen deelnemers binnen de kerk beginnen met het plannen of uitvoeren van concrete en haalbare acties tegen racisme.

Na de oefening:

De SWOT kan worden ingevuld door de voorganger of kerkenraadsleden van de kerk maar ook door de deelnemers van de CBS van de betreffende kerkgemeenschap. Belangrijk is wel, omdat er ook over de uitdagingen van de gemeente wordt gesproken, dat er zorgvuldig met de uitkomsten van de SWOT wordt omgegaan en deze ook besproken worden met de voorganger of kerkenraadsleden.

HOOFDSTUK 3 DAGBOEK

WAT IS EEN DAGBOEK IN DEZE CONTEXT EN HOE KUNNEN WE MET DEZE TOOL WERKEN?

Gewoonlijk denk je bij een dagboek aan een schrift voor individuen waarin, meestal voor de persoon zelf, gedachtes en gevoelens over beleefde momenten en personen wordt opgeschreven. Een dagboek wordt echter ook gebruikt als instrument in verschillende onderzoekssettings om processen van zelfreflectie te kunnen meten en inzicht te krijgen in de persoonlijke leefwereld van deelnemers van onderzoeken. In de context van het pilotproject hielp het bijhouden van een kort (vragen gestuurd) dagboek om na te denken over de eigen positie en verantwoordelijkheid van de deelnemers met betrekking tot de thema's diversiteit en racisme, omdat ook zij deel uitmaken van de samenleving en kerkgemeenschap die besproken worden.

Gemeenschappen kunnen dit instrument gebruiken na afloop van de eerste stap van de CBS 'See'. De dagboeken kunnen besproken worden in de tweede sessie van de bijeenkomst(en) voordat de tweede stap 'Judge' begint. Hier stellen we enkele vragen voor die tijdens het project werden gebruikt. De facilitator kan echter nieuwe vragen formuleren die helpen om dieper in te gaan op het proces van zelfreflectie over diversiteit en racisme binnen en buiten de kerkgemeenschap.

Het instrument kan met aangepaste vragen buiten de CBS om gebruikt worden om processen van zelfreflectie binnen de gemeente aan te moedigen over verschillende thema's die hen bezighouden.

1. VOORBEREIDING – ROL VAN DE FACILITATOR

- De facilitator mag vragen stellen over de gedeelde dagboekfragmenten maar moet zich onthouden van een oordeel over de persoonlijke gevoelens van de deelnemers!
- Laat de deelnemers niet op volgorde hun dagboekfragmenten voorlezen maar doe een oproep als facilitator wie zich vrij voelt fragmenten te delen, wanneer de eerste deelnemer vrijwillig een fragment heeft gedeeld, volgen de andere deelnemers meestal vanzelf.

- Om deze opdracht voor meer mensen toegankelijk te maken, kan de opdracht vertaald worden of vooraf voorgelezen. De facilitator kan deelnemers ook aanbieden via voice-memo's de vragen te beantwoorden in plaats van geschreven op papier.

2. UITVOERING VAN DE OEFENING

DOEL: Het doel van dit instrument is om deelnemers na te laten denken over de eigen positie en verantwoordelijkheid met betrekking tot de thema's diversiteit en racisme, omdat ook zichzelf deel uitmaken van de samenleving en kerkgemeenschap.

DOELGROEP: Deelnemers van het CBS over diversiteit en racisme.

MIDDELEN:

- *Dagboekformulieren uitgeprint (Zie bijlage 3).*
- *Pennen*

Als de oefening deel uitmaakte van de CBS kan de begeleider uitgeprinte dagboeken aan de deelnemers geven (aan het begin van de eerste sessie van de CBS) en hen aanmoedigen om elke achtereenvolgende dag één vraag te beantwoorden totdat alle vragen zijn beantwoord (of vragen verdelen tot aan de volgende bijeenkomst). Tijdens de tweede bijeenkomst worden de deelnemers dan uitgenodigd om in hun eigen tempo plenair te delen. Niet elke deelnemer is verplicht zijn/haar fragmenten te delen en niet alle fragmenten hoeven besproken te worden. Deelnemers kunnen zelf kiezen welke fragmenten zij delen.

HOOFDSTUK 4 INSTRUMENTEN EN GOOD PRACTICES VASTLEGGEN

GEMEENSCHAP EN KENNIS DELEN

In kerkgemeenschappen is er een kans om een diversiteit aan mensen te ontmoeten. Tegelijkertijd heeft ook elke gemeenschap zijn of haar profiel waar kerkgangers op af komen, binnen elke gemeenschap zijn er verschillende expertises, thema's waar de gemeenschap het voortouw in neemt, zoals contact met de buurt, jeugdwerk, of duurzaamheid. Elke gemeente heeft waarschijnlijk ook eigen instrumenten ontwikkeld, de eerste keren met wisselend succes en daarna beetje bij beetje aangepast tot een *good practice* is ontstaan. Een kerk met vaste leden en bezoekers, staat echter niet alleen op zichzelf maar is ook vaak onderdeel van een bredere kerkgemeenschap, bestaand uit vele kerken. Zeker in Amsterdam is dat een grote gemeenschap. In dit hoofdstuk word je uitgenodigd om de instrumenten en *good practices* van je kerk vast te leggen ten behoeve van de bredere kerkgemeenschap van de PKA. Laten we leren van elkaars fouten en delen in elkaars successen!^{vi}

GEBRUIK FORMULIER

Met behulp van het tijdens het project ontwikkelde formulier dat te vinden is in bijlage 4, is het mogelijk de instrumenten en good practice(s) van je eigen kerk(gemeenschap) kort en overzichtelijk vast te leggen. Als voorbeeld is in deze paragraaf het door de projectmedewerksters ontwikkelde instrument CBS Esther 3 (NBV) vastgelegd voor verder gebruik. De tekst in oranje zijn de algemene suggesties voor degene(n) die het formulier invullen. De tekst in blauw zijn de antwoorden voor de CBS over Esther 3 (NBV).

Directe aanleiding **Probleem/ vraag vanuit gemeenschap.**

Antwoord CBS: de Protestantse Kerk Amsterdam was op zoek naar een methode waarmee zij hun blinde vlekken ten opzichte van diversiteit en racisme duidelijk konden krijgen om hiermee racisme te bestrijden en diversiteitsdenken te bevorderen.

Titel	Naam van instrument/good practice: Antwoord CBS: Contextuele Bijbelstudie Esther 3
Doel	Kennis vergroten, verbinding creëren, discussie op gang brengen, reflecteren etc.: Antwoord CBS: reflecteren over diversiteit en racisme en vervolgens aanzetten tot het tegengaan van racisme en het vergroten van diversiteitsdenken binnen de kerkgemeenschap
Doelgroep	Wie wilde je bereiken met deze methode/voor welke doelgroepen (leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, kerkelijke achtergrond etc.) is deze methode geschikt? Antwoord CBS: volwassen gemeenteleden binnen de Protestantse Kerk Amsterdam, opleidingsniveau en geslacht zijn niet van belang, deze specifieke CBS is gericht op gemeentes die overwegend homogeen van kleur zijn (hier 'wit').
Context	Is het instrument/ de good practice al eerder toegepast? Ja: Door wie is het instrument/ de good practice al eerder toegepast en waren er verschillen en overeenkomsten met jou context? Nee: wat was de context waarin je het instrument/ de good practice ging uitvoeren? Nee: CBS Esther 3 (NBV) is nog niet eerder toegepast. De context waarin de CBS werd uitgevoerd was binnen een pilotproject van de PKA en de PThU. Deze CBS werd speciaal ontworpen voor het project om binnen kerkgemeenschappen van de PKA aan de slag te gaan.
Betrokkenen	Welke mensen vanuit jouw gemeenschap waren betrokken zijn bij de uitvoer van dit instrument/ deze good practice (naast de deelnemers)? Hadden zij een speciale rol? Welke competenties hadden zij nodig? (Luisteren, samenwerken, betrokken, behulpzaam, besluitvaardig)?

	Vanuit de PThU waren er twee projectmedewerksters aanwezig die de CBS op maat maakten en de CBS faciliteerden. Vanuit de kerkgemeenschappen was er contact met voortrekkers/dominees of leden van kerkelijke voorbereidingsgroepen die bepaalden of de CBS een methode was die geschikt was voor hun kerkgemeenschap. Projectmedewerksters: facilitators van CBS, competenties samenwerken en luisteren. Voortrekker/dominee: poortwachters, competenties behulpzaam, besluitvaardig.
Middelen	Welke instrumenten (kennis van specifieke personen, literatuur, handleidingen, praktische materialen) zijn er nodig om dit instrument te gebruiken/deze good practice uit te voeren? Antwoord CBS: Als facilitator is het raadzaam literatuur te lezen over racisme in Nederland en binnen de kerkmuren (meegeleverd). Een korte hand-out met achtergrondkennis over Esther 3 (meegeleverd) is ook voor de facilitator evenals de CBS zelf stap voor stap uitgelegd (meegeleverd). De facilitator moet verder zorgen voor toegang tot een printer, kopieën van de meegeleverde vragen en van de Bijbeltekst Esther 3 (NBV), pennen, markeerstiften, kaarsen, een Bijbel (vrije keuze), een flap-over en post-its.
Succesfactor en	Welke factoren droegen bij aan het succes van dit instrument/ deze practice? Antwoord CBS: alle deelnemers namen uit eigen interesse mee aan de CBS, verplichte deelname is niet aan te raden. Alle deelnemers wisten globaal waar Esther (hele boek) over ging zodat ze Esther 3 goed konden plaatsen. De vragen bij de CBS waren relevant en zetten aan tot reflecteren. Het creëren van een veilige sfeer zorgde voor kwetsbare en eerlijke reflecties.
Mogelijke uitdagingen	Welke factoren waren een uitdaging die het succes van het instrument/ de good practice in de weg stonden? Zijn er aanknopingspunten om deze uitdagingen voor een volgende kom te zetten in succesfactoren?

Antwoord CBS: de CBS werd opgedeeld over drie avonden. Deelnemers wilden op tijd weer naar huis waardoor er geen tijd was voor uitloop en sommige onderdelen minder goed uit de verf kwamen.

Voldoende tijd nemen voor de CBS-avonden (met tijd voor uitloop), of voor de CBS een gehele dag uittrekken kunnen ervoor zorgen dat deze uitdaging een succesfactor wordt.

Opmerkingen

Wat is nog belangrijk om te weten voor andere gemeenschappen die dit instrument/ deze good practice willen gebruiken?

Antwoord CBS: Het is handig, als deze methode (CBS algemeen) voor het eerst binnen een gemeenschap wordt gebruikt, dat de kerkgemeenschap binnen de eigen kerk of binnen de PKA op zoek gaat naar iemand die al eerder facilitator bij een CBS-bijeenkomst is geweest omdat er veel vaardigheden van de facilitator wordt gevraagd. Beter is het nog, wanneer mogelijk, twee facilitators aan te trekken.

Kennisdelen

Wie kan in de toekomst benaderd worden voor meer informatie over dit instrument/ deze good practice? Is er een website of een archief waar dit instrument/ deze good practice ook wordt beschreven of is vastgelegd? Op welke manier kan dit instrument/deze good practice verder gedeeld worden met andere gemeenschappen?

Antwoord CBS: de medewerker inclusiviteit van de PKA kan benaderd worden met vragen over de achtergrond van deze CBS. Deze good practice is vastgelegd in de "Toolkit Diversiteit en Racisme" samen met alle benodigde documenten. Deze kunnen via het Kerkelijk Bureau van de PKA worden opgevraagd. Het instrument kan via e-mail, Drive en geprint vrijelijk worden gedeeld met andere gemeentes.

NOTENLIJST

ⁱ In deze toolkit wordt er wel gesproken over *good practices* maar zijn er geen uitgebreide beschrijvingen van *good practices* die door kerkgemeenschappen binnen de PKA worden gebruikt. De kennis om deze *good practices* te beschrijven ligt bij de gemeenschappen zelf. Wel worden in hoofdstuk 4 PKA-gemeenschappen uitgenodigd hun *good practices* vast te leggen en wordt hiervoor ook een formulier meegeleverd (Zie bijlage 4).

ⁱⁱ Voor de facilitator: uit ervaring blijkt dat deelnemers die behoren tot het geprivilegieerde deel van de samenleving (lees hier wit en hoogopgeleid) die bekend zijn met CBS het moeilijk vinden om zich te kunnen identificeren met een personage uit het verhaal. Dit komt omdat CBS meestal toegepast wordt gebruikt om minderheidsgroeperingen door middel van Bijbelverhalen in hun kracht te zetten. Identificatie zal in dit geval dan niet optreden met de slachtoffers in het verhaal (het Joodse volk) maar eerder bij het gewone volk (dat zwijgend toekijkt) of de schrijvers, satrapen etc. (die zonder protest uitvoeren kunnen liggen. Dit kan op individueel niveau zijn of herkenbaarheid als deel van het manier waarop de kerkgemeenschap opereert.

ⁱⁱⁱ In deze toolkit gebruiken we de Engelse termen omdat deze beter dan in het Nederlands het doel van de gehele oefening beschrijven.

^{iv} Bevrijdingstheologie is vanaf de jaren 60 van de 20e eeuw een verzamelnaam voor theologische opvattingen waarin gestreefd naar een rechtvaardige wereld door middel van het omzetten van geloof in daden. Kenmerkend daarbij is de overtuiging dat de Kerk van Jezus Christus radicaal voor de onderdrukten moet kiezen en zich moet verzetten tegen onrechtvaardige sociale structuren zoals (witte) privileges in de Nederlandse context. Voor de actuele context in Nederland zie het pamflet van voormalig Theoloog des Vaderlands Janneke Stegeman “Alles moet anders”: Bevrijdingstheologie voor Witte Nederlanders.” (2017). Uitgeverij Kok Utrecht.

^v Sommige “witte” deelnemers van de CBS over Esther 3 (NBV) herkenden zich tijdens de pilot in eerste instantie vooral in het Joodse volk (onderdrukten). Er is kans aanwezig dat de mensen persoonlijke voorbeelden hebben van momenten in het leven waarop zij benadeeld werden vanwege hun geloof, sekse, geaardheid of opleidingsniveau. Dit zijn echter voorbeelden van discriminatie en niet van racisme, tenzij expliciet de persoon werd benadeeld vanwege zijn/haar huidskleur of etniciteit. Het is daarom belangrijk om de deelnemers ook te laten openstaan voor herkenning in 'negatieve zin' zoals met de koning of met de ambtenaren, iets wat binnen de klassieke CBS die gericht is op minderheden niet het uitgangspunt is.

^{vi} Binnen de pilotgemeenschappen kwamen de projectmedewerksters al veel goede voorbeelden zoals de voorbereidingsgroepen van de Keizersgrachtgemeente, de Wijze Woensdagen die de Elthetokerk organiseert en de manier waarop Taizé in Amsterdam maaltijden en vieringen met elkaar in verbinding brengt.
